

Αδυναμία Προσομοίωσης σε Πραγματικό Χώρο: Ένα Μετα-νεωτερικό Πρόβλημα για τη Σύγχρονη Ελλάδα.

Γιώργος Κουτούπης
Δρ. Αρχιτέκτων - Επίκουρος Καθηγητής ΤΠΔΕ, ΤΕΙ Σερρών

σύντομο ιστορικό

Η αρχιτεκτονική κληρονομιά στην ευρωπαϊκή ήπειρο (δυτικά κι ανατολικά) δεν είναι, όπως ξέρουμε, παρά μια *αποκατάσταση* των κατεστραμμένων "ιστορικών κέντρων", κατά βάση, των βιομηχανικών πόλεων -- μετά απ' τον δεύτερο, βιομηχανικό επίσης, πόλεμο του εικοστού αιώνα. Στη μεταπολεμική (και μετεμφυλιακή) χώρα μας -- που δεν γνώρισε "μαζικούς βομβαρδισμούς" (το mass bombing), ή "βομβαρδισμούς-σκούπα" (το carpet-bombing) -- το μέγεθος κι η έκταση των καταστροφών της στο επίπεδο του κτιριακού της δυναμικού δεν έθετε ανάλογες επιταγές αποκατάστασης. Εντούτοις, στην περίπτωση μας, η αρχιτεκτονική μας κληρονομιά έμελλε -- με το αιτιολογικό της "ανοικοδόμησης" (κι ανάπτυξης) της χώρας -- να εκκαθαριστεί από ...οικεία "πυρά" κι "επιχειρήσεις". Η νεοελληνική πολυκατοικία αποτέλεσε τ' όπλο του τέλειου εγκλήματος -- "τέλειου", απ' την άποψη της ολοκληρωτικής καταστροφής των παραδοσιακών πόλεων, σε πρώτη φάση.

Η καταστροφή του *κοντινότερου* παρελθόντος ήρθε να ολοκληρώσει την απαξίωσή του, που 'χε αρχίσει απ' την ίδρυση κιόλας του ελληνικού κράτους κι αποτέλεσε το παραλειπόμενο στοιχείο για τη συγκρότηση της εθνικής του ταυτότητας. Έτσι, η επίκληση του *απώτατου* παρελθόντος, κι ο αποκλειστικός προσανατολισμός στην ανασκαφή για την ανάδειξη της αρχαιοελληνικής μας καταγωγής, επιμέρισαν την όποια μέριμνα για το κτισμένο περιβάλλον, τόσο ιστορικά όσο και γεωγραφικά. Αξιοσημείωτος, επιπλέον, είναι κι ο σύστοιχος επιμερισμός, κι η ιεράρχηση που τον συνόδευσε, όσον αφορά το φυσικό περιβάλλον και τα κλιματικά χαρακτηριστικά της ενιαίας, κατά τ' άλλα, χώρας. Το "αττικό" φως και, στη συνέχεια, το "αιγιακό" φως εξυμνήθηκαν με τρόπο κι ένταση, ώστε να περικλείσουν την εξαιρετικότητα του *ελληνικού* φωτός, συνταιριάζοντας, έτσι, τα *εθνικά* χαρακτηριστικά της ...φύσης με το επισφαλές νήμα της καταγωγής.

Αρκεί να φέρουμε στο νου μας την "ένδοξη" εποχή του ελληνικού κινηματογράφου, με τον λαϊκό χαρακτήρα του θυρωρού της πολυκατοικίας και τις πρώτες εξορμήσεις της καλής κοινωνίας στον Αργοσαρωνικό. Στο μεταξύ, η μετανάστευση (εσωτερική κι εξωτερική) έφερε στην ύπαιθρο την εγκατάλειψη των πρώτων δεκαετιών, και τη συνακόλουθη υποβάθμιση των οικισμών της, παραδοσιακών και μη. Με τον χρόνο, βέβαια, και στο πλαίσιο του μεταπολιτευτικού εκσυγχρονισμού της χώρας, οι κινήσεις γι' ανάπτυξη της περιφέρειας είχαν ως αποτέλεσμα τη διάδοση του μοντέλου της πολυκατοικίας *και* στην ύπαιθρο, μ' επακόλουθη την αλλοίωση της ιστορικής φυσιογνωμίας κωμοπόλεων και χωριών [[φωτογραφία 01](#)]. Ανάλογη παραλλαγή της πολυκατοικίας (η "διώροφη μονοκατοικία με στέγη") χαρακτήρισε και τους νέους τύπους κατοίκησης, όπως η παραθεριστική διαβίωση και τα ξενοδοχειακά καταλύματα. Όλ' αυτά, όπως συνειδητοποιήθηκε αργότερα, είχαν συνέπειες και για το ίδιο το φυσικό περιβάλλον και την ποιότητα της ζωής, σ' όλα τ' "αναπτυγμένα" τμήματα της επικράτειας.

Οπωσδήποτε, σ' όλο αυτό το ρεύμα, δεν έλειψαν οι "λόγιες" αντιστάσεις κι οι προσπάθειες διάνοιξης μιας διαφορετικής προοπτικής, που θ' ανταποκρίνονταν στις ευρύτερες εξελίξεις, μετά κι απ' την επίσημη ένταξή μας στην "ευρωπαϊκή οικογένεια". Ωστόσο, όσον αφορά το μέρος της διάσωσης της αρχιτεκτονικής κληρονομιάς (αστικής κι υπεραστικής), ήταν ήδη πολύ αργά για τα ...τουρκόσπιτα" κι άλλο τόσο μοναχικά κι επιλεκτικά για τα "νεοκλασικά"... Κι όσον αφορά -- και παρ' όλες -- τις προσπάθειες σύνδεσης με τον κριτικό τοπικισμό του μοντερνισμού (και τη μετέπειτα ιστορικιστική διάσταση του μετα-μοντερνισμού) στην αρχιτεκτονική, αυτές έδωσαν μεταξύ των άλλων τις ενδιαφέρουσες περιπτώσεις των "νεο-παραδοσιακών" και των κυκλαδίτικων οικισμών στη Χαλκιδική.

Και στο θεσμικό επίπεδο δεν έλειψαν οι προσπάθειες ανάταξης, ή τουλάχιστον αναχαίτισης, του φαινομένου, με τη σύσταση (διοικητικών, κι άλλων) μηχανισμών που, για τις πόλεις, αποδείχτηκαν "κατόπιν ...καταστροφής", για δε την ύπαιθρο, σχεδόν καταστρεπτικοί κι από μόνοι τους. Μια τέτοια παραδοξότητα άρχισε να μας προϊδεάζει για κάτι *πέραν* της γραφειοκρατικής αντιμετώπισης του προβλήματος και του "πότε επιτέλους θα γίνουμε *κράτος*" δηλαδή: για τη συμμετοχή της εκκολλαπτόμενης τότε *διαχείρισης*, πλέον -- ζήτημα στο οποίο θ' αναφερθώ παρακάτω. Οι όποιες εξαιρέσεις, για όλ' αυτό το χρονικό διάστημα, αξίζουν ιδιαίτερης προσοχής, όχι επειδή επιβεβαιώνουν τον κανόνα (ή την τάση των πραγμάτων), αλλά για τους λόγους που με τον έναν ή τον άλλον τρόπο βρέθηκαν *εκτός* του κανόνα (και του ρεύματος).

Μετά το σύντομο αυτό ιστορικό, λοιπόν, θα μπορούσαμε να πούμε ότι το κλασικό (νεο-κλασικό, για την ακρίβεια) εθνο-ιδεολογικό προνόμιο, που αναζητήθηκε στο κτισμένο περιβάλλον κι αποδόθηκε και στο φυσικό περιβάλλον, όχι μόνο στάθηκε ανεπαρκές, αλλ' απεναντίας συνέβαλε στη διαμόρφωση της σημερινής φυσιογνωμίας της χώρας απ' τη σκοπιά που την εξετάζουμε -- κι είναι τουλάχιστον προβληματική (η φυσιογνωμία). Κι ανακύπτουν, επομένως, εύλογες απορίες, που αναμένουν την απάντησή τους, και που θέτουν τα ερωτηματικά *πέραν* της οικονομικής (κι αναπτυξιακής) διάστασης της "αντιπαροχής". Ίσως, όμως, και να πρόκειται, πια, γι' άκαιρες απορίες κι ατελέσφορα ερωτήματα -- ποιος θα μπορούσε να το πει; -- μπροστά στα *νέα* δεδομένα που μας τίθενται από τη μετα-νεωτερική συνθήκη, στην οποία έχουμε εισέλθει, για τη σημασία και τους όρους της μετα-βιομηχανικής αναπτυξιακής προοπτικής της χώρας -- και που φέρει τη συμβολική ονομασία:

πολιτιστικός τουρισμός

Η ιδέα, βέβαια, της "ελαφράς" βιομηχανίας του τουρισμού, ως κύριας, αν όχι μόνης και σωτήριας, παραγωγικής δραστηριότητας της χώρας είναι αρκετά παλιά, και συμβάδισε η πραγματοποίησή της με την περιπέτεια του φυσικού και τεχνητού περιβάλλοντος στην οποία προαναφέρθηκα. Σήμερα, πλέον, εμφανίζεται σαν αναπόφευκτο πετρωμένο μπροστά στο νέο παγκόσμιο καταμερισμό της τριτογενούς παραγωγής' και το "πετρωμένο" αποκτά μια αντίζη σημασία για τη χώρα μας, υπό το φάσμα του *πολιτισμού* ως επιθετικού προσδιορισμού του τουρισμού. Για να δούμε το γιατί, ας επιστρέψουμε στην πολιτιστική (και τουριστική) διάσταση της μεταπολεμικής αποκατάστασης της ιστορικής αφήγησης στην υπόλοιπη ευρωπαϊκή ήπειρο.

Ασφαλώς, η εν λόγω αποκατάσταση ήταν -- επιτυχημένη -- απόπειρα εγκατάστασης μιας *ψευδούς* μνήμης, καθώς επούλωνε την ασυνέχεια της λείας ιστορικής αφήγησης -- αποσύροντας επιδέξια, βέβαια, την επώδυνη εμπειρία στα μουσεία πολέμου και στα μνημεία ηρώων. Κατά κάποιον τρόπο, αποτέλεσε την αναπαράσταση ενός *επιδιορθωμένου* παρελθόντος στο κτισμένο, πριν απ' όλα, περιβάλλον. Με σημερινούς όρους, επρόκειτο για μια *προσομοίωση* σε πραγματικό χώρο -- με μια ουσιαστική παρέμβαση στον ιστορικό χρόνο [01]. Παράλληλα, τα κινηματογραφικά πλατό γίνονταν εργαστήρια ιστοριογραφίας. Η σύγκλιση, δηλαδή, του (κινηματογραφικού) θεάματος με τον πραγματικό χώρο ήταν ζήτημα χρόνου. Η αποσύνδεση του ιστορικού χρόνου από τον τόπο, επίσης.

Μέχρις εδώ, καταφανώς στη χώρα μας δεν είμαστε σε θέση να επιδείξουμε κάποια ιστορική αφήγηση με κάποια πειστική *διάρκεια* και *συνέχεια*, αποτυπωμένη στο φυσικό και κτισμένο περιβάλλον της. Σ' αντιστοιχία με την ψευδή μνήμη, στην οποία αναφέρθηκα, στην περίπτωση μας δεν έχουμε αποτυπωμένη παρά μια ψευδή *λήθη* -- υποστηριζόμενη, βέβαια, από τη μονομανική κι επιλεκτική ανάμνηση. Απ' τη μία οι "αρχαιότητες" κι οι πολυκατοικίες στ' αστικά κέντρα κι, απ' την άλλη, οι "ανασκαφές" και τα διώροφα πολυκατοικιοειδή (με στέγη) σ' ό,τι πλέον απομένει σαν ύπαιθρος (παράλια, πεδινή, ορεινή), με δυσκολία μας επιτρέπουν να ισχυριστούμε ότι θα μπορούσαμε να "συσκευάσουμε" κάποιο πολιτιστικό *προϊόν* για τις σύγχρονες απαιτήσεις της τουριστικής "βιομηχανίας". Αν έτσι έχει το πρόβλημα, βρισκόμαστε μπροστά σε μια *αδυναμία* προσομοίωσης σε πραγματικό χώρο. Οπότε, τι απομένει;

η μακέτα σε κλίμακα 1:1

Στο μεταξύ, στην άλλη μεριά του δυτικού κόσμου, επιτεύχθηκε μια καινοφανής αφήγηση (*κατάργηση των "μεγάλων αφηγήσεων"*) χωρίς τα βαρίδια του ιστορικού χρόνου και του τόπου, μεταφέροντας σε πραγματικό χώρο τον κόσμο των ...κινούμενων σχεδίων. Το καρέ του κόμικ, όπως και της κινηματογραφικής οθόνης, έγινε τρισδιάστατη οντότητα και μάλιστα σε κλίμακα 1:1. Μπορούμε πλέον να εισέλθουμε στο πρόπλασμα: Χώρα του Ντίσνεϋ. Αλλά δεν σταματάει εδώ: η μακέτα γίνεται *Κόσμος* του Ντίσνεϋ· τουτέστιν, η Ντίσνεϋλαντ διεκδικεί να γίνει *μοντέλο* του κόσμου. Έτσι θα μπορούσαμε να προσδιορίσουμε περιφραστικά το πρότυπο της επικράτειας της *εικονικότητας* -- γι' ακόμα λίγο σε πραγματικό χώρο μόνο.

Η "αποκατάσταση" κι η "διατήρηση" της πολιτιστικής κληρονομιάς συνέχισαν να διασώζουν μια σύνδεση (χαλαρή, όταν δεν ήταν και ψευδής) με την ιστορική αφήγηση, που 'ταν κι αυτή δεμένη με τον *τόπο*. Τόπος ήταν η γεωγραφική περιοχή με την ιστορία της. Με το εγχείρημα του Ντίσνεϋ βρεθήκαμε μπροστά σε μια υλοποιημένη κατασκευή και σε μια "ζωντανή" αφήγηση (ένα παραμύθι), που δεν έχουν πια καμιά "πραγματική" αντιστοιχία με τον τόπο, ακόμα και μ' οποιονδήποτε τόπο. Όσα προηγήθηκαν, δεν ήταν παρά τα προεόρτια για τη *γενικευμένη* εικονικότητα, που εισάγουν σήμερα οι ηλεκτρονικές, ή ψηφιακές, διαμεσολαβήσεις του τόπου, είτε ως ψηφιακός χώρος είτε ως κυβερνοχώρος είτε, τέλος, ως μηντιακό περιβάλλον. Μια καθαρή αφαίρεση σχέσεων "χώρου" και "χρόνου", οριστικά απαλλαγμένη απ' οποιαδήποτε *πραγματική* σύνδεση μεταξύ ιστορίας και τόπου. Χωρίς, επιπλέον, οποιαδήποτε σύνδεση της πραγματικότητας με την ιστορία και τον τόπο, καθώς ιστορία και τόπος δεν είναι έτσι παρά μόνον απλές *διατομές* στον χρόνο και τον χώρο, αντιμεταθέσιμες, ανταλλάξιμες, υποκείμενες σε συνδυασμούς -- στη μεγάλη λειτουργία του "αλγόριθμου", ή του "διαγράμματος", που υποκαθιστούν πλέον τη λειτουργία των "μεγάλων αφηγήσεων" του παρελθόντος.

Έτσι, μικρότερα ή μεγαλύτερα, "πακέτα" σχέσεων χώρου και χρόνου, ανασυνδυασμένες, δηλαδή, διατομές ιστορίας και τόπου, είναι δυνατόν ν' αποτελούν επαρκείς -- υλικές ή/κι άυλες -- ενότητες, δηλαδή *θεματικές*, που μπορούν να τεθούν σε κυκλοφορία -- και, στη συνέχεια, στην κυκλοφορία των *δικτύων* σε πραγματικό και ψηφιακό χώρο. Όπως σύντομα φάνηκε, η θεματικοποίηση των "ιστορικών πόλεων" είχε ακόμα το εμπόδιο του γεωγραφικού και νοηματικού τους προσδιορισμού, κάτι που θα μπορούσε να υπερπηδηθεί με τη *διαδικτύωσή* τους στο εξής, κατά το πρότυπο των δικτύων μεταφορών και μεταδόσεων. Διαδικτύωση, λοιπόν, των θεματικών εννοτήτων, πόλεων, περιοχών, και θα μπορούσαμε να θεωρούμε σαν δεδομένη την παρεπόμενη θεματικοποίηση του ίδιου του δικτύου, και της διαδικτύωσης γενικότερα.

φυγή προς την εικονικότητα

Με δεδομένη την (ιστορική πια) αδυναμία μας για προσομοίωση σε πραγματικό χώρο, εκείνο που απομένει είναι η *φυγή* προς την καθαρή ...εικονικότητα, ως μοναδική διέξοδος για την ένταξή μας στα δίκτυα παραγωγής και διανομής της νέας κι ήπιας -- όχι πια βιομηχανίας, αλλά -- *βιοτεχνολογίας* της εικονικότητας. Αλλά, όπως καταλαβαίνουμε, η εικονικότητα δεν είναι μόνο το εργαλείο, είναι το *πλαίσιο*, εφεξής, υπό το οποίο είναι δυνατόν να 'χει κάποια υπόσταση ο "πολιτιστικός τουρισμός" για τη χώρα μας -- κι οποιαδήποτε άλλη εκδοχή της τριτογενοποίησης της παραγωγής.

Θα μπορούσαμε, ήδη, να δώσουμε κάποιες συνιστώσες αυτής της κίνησης και ν' ανιχνεύσουμε το πλαίσιο εικονικότητας, στ' οποίο εντάσσονται. Πριν απ' όλα, εννοείται, η επανακυκλοφορία των παλιότερων εθνικών προνομιοτήτων, όπως αυτές εκπέμπονται τελευταία απ' τη "ναυαρχίδα" των μουσείων και τ' άλλα ("μεγάλα" πάντα) μουσεία -- που 'χουν κατασκευαστεί, ή θ' ακολουθήσουν --, την ολοκλήρωση (κι επέκταση) των αρχαιολατρικών και φυσιολατρικών περιπάτων, τις υπουργικές καμπάνιες προώθησης του υπό συζήτηση τουριστικού προϊόντος, κοκ. Το καινούργιο είναι, ότι δεν αποκλείεται, κι η συμπερίληψη άλλων, παραμελημένων μέχρι σήμερα, γεωγραφικών περιοχών (κι ιστορικών περιόδων), που μένει ν' ανασυρθούν απ' την πιο μακρά υπανάπτυξη (κι αφάνεια) -- καθώς δεν πρόλαβαν ν' αλλοιωθούν σε τέτοιο βαθμό, που

να καθιστά καταρχήν απαγορευτική τη συμμετοχή τους σε κάποιο δίκτυο πολιτιστικής και τουριστικής ανάδειξης κι αξιοποίησης. (Θα μπορούσαμε, εδώ, να σκεφτούμε το παράδειγμα του "Αρχιπελάγους" [02].) Το ενδιαφέρον, επομένως, μετατοπίζεται στις προδιαγραφές και τα πρωτόκολλα εισόδου κι ένταξης στα δίκτυα τέτοιων προορισμών.

Προφανώς, όπως καταλαβαίνουμε, όσο συμπεριληπτικό και διαφοροποιητικό κι αν είναι το μοντέλο, δεν μπορεί παρά να 'ναι επιμεριστικό κι ιεραρχικό, καθότι είναι πριν και πάνω απ' όλα ανταγωνιστικό -- κι όχι μόνο σ' εθνικό επίπεδο. Θα 'θελα, όμως, να συγκεντρωθώ σε κάποιες ενδεικτικές περιπτώσεις ...χαμηλής εικονικότητας (από πλευράς των ισχυόντων, σήμερα, κριτηρίων και των δυνατοτήτων τους εισόδου στα υπόψη δίκτυα παραγωγής), και ν' ασχοληθώ έτσι με μερικές πτυχές της υπό εξέλιξη *μοντελοποίησης* του φυσικού και τεχνητού περιβάλλοντος.

Ας αρχίσω απ' τον "Αγροτουρισμό". Μ' αλλοιωμένη την κτισμένη φυσιογνωμία της υπαίθρου, απ' τη μία, και με φθίνουσα και προβληματική τη γεωργική και κτηνοτροφική παραγωγή της, απ' την άλλη, ο συνδυασμός τους είναι μια μελλοντική πρόκληση για την εικονοποίηση, πριν απ' όλα, μιας τουριστικής δραστηριότητας, η οποία θα στερείται την παραγωγική κι εικονογραφική της βάση. Προφανώς, προϋποτίθεται η τροποποίηση του παλιού τομέα παραγωγής, μ' αποτέλεσμα κάποιοι να παριστάνουν τους αγρότες τόσο, όσο να μην συγχέεται η εικόνα τους τελείως μ' αυτήν του ξενοδόχου -- μπορώντας να 'ναι εκ περιτροπής και τα δύο --, σ' ένα περιβάλλον εξίσου τροποποιημένο αισθητικά, σύμφωνα με τα εκάστοτε πρότυπα απομίμησης.

Στη [φωτογραφία 02](#), μπορούμε να δούμε ένα τέτοιο εγχώριο εργαστήριο παραγωγής ομοιωμάτων, πιο συγκεκριμένα: κατασκευής μακετών (για όλες τις κλίμακες). Δεν πρόκειται, απλά, για προκατασκευασμένα παρεκκλήσια, ούτε μόνο για τους κλώνους κάποιων καλουπιών, αλλά πρόκειται για την αναπαραγωγή ενός ή κάποιων μοντέλων μ' όλη τη σημερινή σημασία του *μοντέλου*, καθώς αυτό εμπεριέχει και τη "δυνητικότητα" του: αυτοί οι ναϊσκοί (σε οικογενειακό μέγεθος), όπως ξέρουμε, είναι σε θέση να εξελιχτούν σ' (εκτός σχεδίου) "βίλες" ή "εξοχικά".

Περαιτέρω, η απελευθέρωση απ' τα δεσμά του τόπου μπορεί να γίνει κυριολεκτική, όπως στη [φωτογραφία 03](#). Αποτελεί άραγε ακόμα έκπληξη, ότι αυτό το Lego μπορεί να βρίσκεται κάπου στην Ξάνθη της ...Σκοτίας; Επιτέλους τα παιδικά μας παραμύθια γίνονται πραγματικότητα: τα παιχνίδια μας, μακέτες για την ενήλικη διαβίωσή μας. Ή, διαφορετικά: μια εικόνα απ' το τέλος της Ιστορίας.

Αλλά, πλέον, το ζήτημα χρειάζεται να τίθεται κι ως προς την *περιβαλλοντική* του διάσταση, μ' όλες της τις παραμέτρους -- κοινωνική, οικονομική, πολιτική, συμβολική. Σε περιοχή των δυτικών παρυφών της συμπρωτεύουσας, απ' τις πιο επιβαρυνμένες περιβαλλοντικά, "δρομολογήθηκε" έργο (ευρωπαϊκής συγχρηματοδότησης) για την αναβάθμιση της παρόχθιας ζώνης ενός *αποστεγνωμένου* ποταμού, με τη δημιουργία σειράς τεχνητών ...λίμνων. Το έργο εκτελέστηκε, με μια σημαντική λεπτομέρεια: δεν στάθηκε με τίποτα δυνατόν να γεμίσουν οι λίμνες με κάποια *φυσική* ροή νερού -- πού θα το 'βρισκαν άλλωστε το νερό; -- [φωτογραφία 04](#). Σήμερα φαντάζουν (οι "λίμνες") μ' ό,τι απέμεινε από κάποιο καλλιτεχνικό event απ' το "Destroy ...Thessaloniki". Ποιος να 'ναι άραγε ο ανώνυμος καλλιτέχνης;

Το έργο, δηλαδή, με το που ολοκληρώθηκε, ακυρώθηκε. Αλλά, και πάλι, δεν θα λείψουν στο μέλλον "μελέτες", συνδυασμένες "ενέργειες", περιβαλλοντικές "δράσεις", για τις οποίες δεν είναι δυνατόν να προδικάσουμε το κατά πόσο είναι καταδικασμένες ν' ανατάξουν το ήδη εξαντλημένο τοπίο, αλλά μπορούμε να πούμε για την επιβάρυνσή του σ' ένα διαφορετικό επίπεδο: στο επίπεδο, πλέον, της *φαιότητας* τους [03].

υπόσχεση και διαχειριστικό ατύχημα

Η τεχνολογική υπόσχεση της νέας πλανητικής μας εποχής, που παρουσιάζεται σαν διάδοχος (ή/κι υποκατάστατο) των μεγάλων αφηγήσεων του παρελθόντος και των ουτοπιών τους, φαντάζει μάλλον ελάχιστα πειστική από πλευράς της *δικής* της ουσίας, αλλά δείχνει ακαταμάχητη στο

επίπεδο των διαδικασιών και διεργασιών που, τελικά, συνιστούν την (και στην οποία, τελικά, εξαντλείται η) επαγγελία της. Με μια λέξη, αναφέρομαι στην (τεχνολογημένη, πια) ευφυΐα της *διαχείρισης*. Όταν στη ρίζα της εικονικότητας, εν προκειμένω, βρίσκεται ο σχεδιασμός των "σχέσεων-που-φτιάχνουν-το-αντικείμενο" (αντί για τον σχεδιασμό του αντικειμένου, ή του έργου, ή οποιουδήποτε), τότε το "αντικείμενο" είναι απλώς και μόνο μια *διατομή* στον χώρο και τον χρόνο, οριστικά ξεκομμένο απ' τον τόπο και την ιστορία του, τελικά ένα παράγωγο *μοντελοποίησης*, ένα περιστασιακό και συμπτωματικό μόρφωμα μέσα στην αιώνια επιστροφοδοσία του αλγόριθμου της ψηφιακής μηχανής.

Σ' αυτό το πλαίσιο της τεχνολογικής υπόσχεσης που 'χει εκπέσει σε καθολική διαχείριση (των "σχέσεων" που κτλ.), μπορούμε ν' αντιληφθούμε γιατί σήμερα τ' *ατυχήματα* γίνονται πάντοτε με "καλές" προθέσεις και τα έργα της μοιάζουν κιόλας άστοχα κι άχρηστα. Επιστρέφοντας στο ενδεικτικό παράδειγμα των "λιμνών", μπορούμε να προσθέσουμε ακόμα ένα παράδοξο (που δεν είναι), χαρακτηριστικό του ατυχήματος της *διαχείρισης*, με τη σημασία και τον ρόλο που αποκτά αυτή στη μετα-νεωτερική συνθήκη. Θα μπορούσαμε να τ' ονομάσουμε "Σύνδρομο ...Ramsar". Όπου η συνθήκη "προστασίας" είναι προαναγγελία μιας καταστροφής (περιβαλλοντικής, στην περίπτωση μας) που 'χει κιόλας συμβεί. Ή, τουλάχιστον, το "πόσο έχει συμβεί" (η καταστροφή) είναι υπόθεση ποσολόγησής της απ' τον αρμόδιο "φορέα διαχείρισης". Συνεπώς, θεωρητικά, η καταστροφή δεν επέρχεται ποτέ -- ενόσω λειτουργεί ο "φορέας". Στην πραγματικότητα, όμως, δεν πρόκειται παρά για τη διαχείριση του προβλήματος, της κρίσης, της καταστροφής -- δεν πρόκειται ούτε για επίλυση μήτε για θεραπεία. Και το ζήτημα καταλήγει αναπόφευκτα στην, αποκλειστική και μόνη, *επικοινωνιακή* διαχείριση των εν γένει επιπτώσεων (της καταστροφής). Για το τέλος, στην ύστατη των περιπτώσεων, υπάρχει η κήρυξη "κατάστασης εκτάκτου ανάγκης", οπότε κι αποκαλύπτεται η βαθιά πολιτική φυσιογνωμία της διαχείρισης.

Υπαινίχτηκα την καθολικότητα της εικονικότητας: την καθολικότητα μιας κυρίαρχης συνθήκης (παραγωγής μακετών, "σχέσεων", μοντέλων), που καθίσταται καθολική στον βαθμό που καταργεί την "αντίθεση" της παλιάς διαλεκτικής κι επικαλείται την απολυτότητα της "θέσης" της. Μια γενικευμένη *θετικότητα*, όπου οι διαλεκτικές αντιθέσεις της νεωτερικότητας -- "πόλη | ύπαιθρος", "πολιτισμός | φύση", "κέντρο | περιφέρεια", "έσω | έξω" -- χάνουν την υπονοούμενη δυναμική τους, καθώς θεμελιώνονταν στη προτεραιότητα του "θετικού" τους όρου έναντι του "αρνητικού" τους, -- και καταλήγουν στην οριστική τους επίλυση με την επικράτηση του "θετικού". Σ' αυτό το πλαίσιο, οποιαδήποτε "άρνηση" (που δεν μπορεί παρά να' ναι εσωγενής) είναι *ατύχημα*, καθίσταται ορισμός του ατυχήματος. Κι οτιδήποτε -- αν παρ' ελπίδα -- ανακύψει από κάποια αδιανόητη εξωτερικότητα, αυτό πια είναι το ξένο. Σ' αυτήν την περίπτωση, ξένη καθίσταται η ίδια η πραγματικότητα.

επίλογος: οπότε, τι μένει απέξω;

Ούτως εχόντων των πραγμάτων, δεν μας μένει παρά η είσοδος μας στον "χάρτη της Αυτοκρατορίας" για τον οποίον πρωτομίλησε ο Borges [04]. Κι αν, πάλι και παρ' όλ' αυτά, υπάρχουν *αντικειμενικές* δυσκολίες στην ένταξή μας σ' αυτόν; Διότι, σαφώς, θα τίθενται προτεραιότητες. Δηλαδή, πόση "ενέργεια" εικονικότητας θα χρειαστεί για τη μεταστοιχείωση της λωρίδας της ...Ασπροβάλας σ' ελκυστικό τουριστικό προορισμό και, μάλιστα, με πολιτιστικές αξιώσεις; Αναφέρομαι στη στενή εκείνη ζώνη που "απέκτησε σχέδιο πόλης" και διατρέχει το σύνολο των δαυτελωτών ακτών της ηπειρωτικής χώρας, κατά κύριο λόγο.

Δίπλα, λοιπόν, στην παραθεριστική ή εξοχική κατοικία (ως προσωρινή διαμονή ή/και ως συμπλήρωμα της "μόνιμης" κατοικίας) και δίπλα στην αμφίβολης πια ταυτότητας αγροικία (ή "σπίτι στο χωριό"), ας προσέξουμε μια ιδιαίτερη εκδοχή (και σύμπτωμα) που προσιδιάζει στη σημερινή κατάσταση του κατοικείν στην ύπαιθρο, υπό το πρίσμα της τριτογενοποίησης της παραγωγής και, μάλιστα, σε μια συνθήκη, που όπως ανέπτυξα μέχρις εδώ, με τα χαρακτηριστικά της φυγής προς την εικονικότητα χωρίς, καν, κάποια προηγηθείσα δυνατότητα προσομοίωσης κάποιας πολιτισμικής αφήγησης σε πραγματικό χώρο.

Στη [φωτογραφία 05](#), έχουμε μια ...νταλικά αγκυρωμένη σε πραγματικό χώρο, μια νταλικά χωρίς ρόδες: όπου η διαμετακόμιση καθίσταται δεσπόζουσα χρήση, που συμπαρασύρει και την κατοίκηση. Αν έκανα μια αντιμετάθεση του φόντου με τ' αντικείμενο, θα μπορούσαμε να πούμε ότι αυτό που *μοιάζει* να 'χει τεθεί σε κίνηση είναι το ίδιο το περιβάλλον. Ωστόσο, εφόσον ο τρόπος παραγωγής είναι αυτός που ορίζει τον τόπο -- τον τρόπο που αντιλαμβανόμαστε τον τόπο --, εκείνο που θα μπορούσαμε, χωρίς παραδοξολογίες, να πούμε είναι ότι μαζί με την (παραδοσιακή) παραγωγή έχει εκτοπιστεί κι ο τόπος. Η εικόνα, έτσι, συμπληρώνει την άλλη όψη του προφίλ της υπαίθρου μας σ' αυτήν τη φάση σύγχυσης της εικονικότητας με τη *δυνητικότητα*. Και, μ' αυτούς τους όρους, η *διεκδίκηση* της υπαίθρου μπορεί να εγγραφεί σ' ένα ευρύτερο πλαίσιο διεκδίκησης της *πραγματικότητας*.

Αν, καταλήγοντας, υπάρχουν περιοχές μ' αντικειμενική την αδυναμία ένταξής τους στην επικράτεια της εικονικότητας -- για πόσον καιρό άραγε; --, ίσως και ν' αποτελούν και μια ένδειξη διεξόδου προς έναν ριζικό επαναπροσδιορισμό της δυνητικότητας (κάτι σαν τ' αποδέλοιπα του χάρτη εκείνης της Αυτοκρατορίας). Το ζήτημα της εξόδου απ' την εικονικότητα, κι απ' τη συμφύη της διαχείριση, μπορεί να παίρνει τη μορφή κάποιας νοσταλγίας για το *πραγματικό*. Μόνο που αυτό μας εμφανίζεται πλέον ως "συμβάν" -- και το δικό μας ατύχημα είναι ότι αυτή η εμφάνιση, όταν δεν μοιάζει με κάποιο "καλλιτεχνικό" ή "επικοινωνιακό" *ηβέντ*, μας είναι συνήθως δυσάρεστη.

υποσημειώσεις

- [01] Για τις τροπές της αναπαράστασης και την έννοια της προσομοίωσης στη μηντιοκρατούμενη εποχή μας, βλ. J. Baudrillard, *Simulacra and Simulation*, University of Michigan Press, Ann Arbor, 1994, (χρ. α' έκδ. 1981).
- [02] Αναφέρομαι στη σημερινή εννόηση του "Αρχιπελάγους", όπως παρουσιάστηκε και με την εθνική μας συμμετοχή στη 10η Διεθνή Έκθεση Αρχιτεκτονικής στη Μπιενάλε της Βενετίας -- μόνον ως αφορμή και χωρίς καμία πρόθεση συγκεκριμένου σχολιασμού της. Σχετικά, βλ. "Το Αιγαίο: Μια διάσπαρτη πόλη", *Αρχιτέκτονες*, ΣΑΔΑΣ-ΠΕΑ, τ. 59, Σεπτέμβριος/Οκτώβριος 2006.
- [03] Ο Virilio μίλησε για την *πληροφοριακή* ρύπανση και τη συναφή της μόλυνση του φυσικού και ψυχοδιανοητικού κόσμου απ' την εικονικότητα. Γι' αυτόν τον λόγο, επισήμανε την αναγκαιότητα ύπαρξης, δίπλα στην πράσινη οικολογία, μιας *φαιάς* οικολογίας (*ecologie gris*)· το "φαιό", προφανώς, απ' τη φαιά ουσία του εγκεφάλου, για την τεχνητή ευφυΐα, νοημοσύνη, κοκ. Ενδεικτικά, βλ. P. Virilio, *Open Sky*, Verso, London - New York, 1997, (χρ. α' έκδ. 1990), σ. 58-68.
- [04] Αναφέρομαι στο εδάφιο "Για την Επιστημονική Ακρίβεια", στο J. -L. Borges, "*Παγκόσμια Ιστορία της Ατιμίας*", Ύψιλον, Αθήνα, 1985. Βλ. κι ένα σχετικό κείμενό μου με τον τίτλο "[Cyborges](#)", στο www.teiser.gr/pde/staff/gkout/home/ecodromics/ed.html

Οι λήψεις των φωτογραφιών έγιναν απ' τον γράφοντα -- εκτός από τη φωτογραφία 03, που προέρχεται από διαφημιστικό φυλλάδιο.